

Дошкільне виховання

січень

1
1964

ДЛЯ БАТЬКІВ

Дитина в світі іграшок

Б. БАЄВ,

кандидат педагогічних наук

Світ іграшок... Великий, привабливий і загадковий для дитини, що ледве навчилась розмовляти і ще не вміє тримати як слід ложку. Але це її світ, в який їй неодмінно треба увійти, бо без іграшок немає дитинства. Діти всіх епох і континентів мали і мають свої іграшки. Різні, як різні самі епохи і континенти, і водночас схожі, як і ті, для кого іграшки існують.

Іграшки для дитини — не просто собі розвага від нічого робити, не пусте заняття. Ігри, а отже й іграшки — її життя.

І от дитина входить у світ іграшок. Що їй робити, з чого починати кількарічну подорож? І що дасть їй ця подорож, крім яскравих вражень і різноманітності? Питання важливі, і відповідь на них залежить від того, яким є світ іграшок і як дитина йде по ньому. Вірніше, як ведуть по ньому дитину дорослі.

Справді, вже тією обставиною, що іграшками забезпечують дітей дорослі, визначаються і напрямки, за якими іграшки входять у життя дітей. А якщо, крім цього, мати на увазі, які саме іграшки купують, чим керуються дорослі при їх виборі, скільки їх має в своєму розпорядженні дитина, то виходить, що дитячі іграшки — справа не тільки дітей, а не меншою мірою і дорослих. І перше, що треба пам'ятати дорослим: в цій справі стихійність небажана так само, як і у всьому, що стосується розвитку дітей, їх виховання.

Якою ж повинна бути дитяча іграшка, якщо це не просто засіб розважання? Можна сперечатись про її естетичне виконання, зовнішнє оформлення, але одне безсумнівне: іграшка повинна задовольняти психологічні потреби дитини, потреби її психічного розвитку.

Потребою дитини, як і людини взагалі, є діяльність. В діяльності розвивається її нервова система, вдосконалюються органи чуття і органи руху. Для того, щоб мозок дитини перебував у діяльному стані (а це головна умова психічного життя), він повинен одержувати певну суму зовнішніх подразнень. А для цього треба, щоб дитина могла дивитись і щось бачити, слухати і чути, рухатися, діяти. В діяльності і через діяльність дитина вчиться бути уважною, запам'ятовувати, виконувати мислительні операції, долати труднощі. Діяльність — шлях її пізнання, набуття особистого досвіду, формування вмінь та навичок, розвитку здібностей.

Є три основні форми людської діяльності: праця, навчання, гра. Праця — основна форма діяльності дорослих, навчання — дітей шкільного віку, гра — дошкільників. Необхідним компонентом багатьох дитячих ігор є іграшки, наймолодші діти граються виключно з допомогою іграшок. З цього неважко зробити висновок про те, яке місце займають іграшки в житті дітей і яку роль відіграють у їх психічному розвитку.

Діяльність навіть найменших ді-

тей не обмежується іграшками. Вони включаються у певні побутові стосунки, під керівництвом дорослих вчать користуватись різними предметами, дізнаються про їх призначення і таким шляхом оволодівають суспільно виробленими способами дії та знаннями.

Цій меті — оволодінню суспільно виробленими способами дії і суспільно перевіреними й закріпленими в певних продуктах знаннями — мають відповідати іграшки.

Іграшка для дитини — не іграшка, якщо з нею не можна діяти і якщо вона нічого не означає, не відтворює реального, оточуючого дитину життя. І навпаки, коли у дитини немає такої іграшки, з якою вона могла б діяти, вона пристосує для свого діла яку завгодно річ: сяде на хворостину замість коня, з трісок зробить ложечки для годування своїх ляльок, а самих ляльок — з загорнутих в ганчірки паличок.

Вибираючи ту чи іншу іграшку, дитина робить це з певною, хоч подитячому обмеженою і нестійкою, метою. Часто цю мету підказують їй самі іграшки. Та яку мету, яку діяльність підкаже їй іграшка, може, й красива і незвичайна, але така, що на неї можна тільки дивитись або піддержати в руках!

Отже, іграшки повинні бути такими, щоб з допомогою них діти могли відтворювати реальні життєві ситуації, логіку подій і речей. Саме це вони й роблять у своїх іграх. Хай невміло, з якоюсь долею нісенітниць чи вигадки, але не відриваючись від життя. І треба, щоб іграшки допомагали їм входити в життя.

Скільки ж повинно бути у дитини іграшок?

Дорослі, насамперед батьки, ніколи не відмовляють собі в тому, щоб принести дитині ще одну нову іграшку. Та уявімо таку картину. Вчора дитині купили заводну машину. Дитина, зрозуміло, була дуже рада, не випускала її з рук. А сьогодні їй принесли нову іграшку. Звичайну собі, не кращу за вчорашню. Але дитина ніколи її не бачила, і, природно, ця іграшка при-

вернула її увагу більше, ніж попередня. Якщо завтра вдома з'явиться ще одна іграшка, дитина напевне займеться нею, забувши про всі, які має. І так триватиме доти, доки не припиниться щоденне підсовування дитині все нових і нових іграшок.

Здавалося б, немає нічого поганого в тому, що дитина не нудьгує, їй є чим зайнятися. І дитині приємно, і батьки задоволені. Але, поперше, коли ці батьки надумуються припинити щоденне підсовування дитині різних розважальних речей, їм не так легко буде це зробити. Дитина тепер почне вимагати від них того, до чого її вже привчили. По-друге, якщо іграшки проходять перед очима дитини одна за одною, вони справді перетворюються в засіб звичайного розважання, а то й у самоціль: аби була ще одна. По-третє, постійна зміна вражень, яка має тут місце, стає потребою дитини і породжує поверховий підхід до всього, що її оточує. Такий підхід вона неминуче перенесе з іграшок на інші речі і на ставлення до людей, задоволення своїх інтересів шукатиме не в самих оточуючих речах, а в їх калейдоскопічному мигтінні. Вона не навчиться дорожити речами, берегти їх. Розбила, поламала, загубила — не біда, буде нова. Безладне, нічим не обмежене підсовування дитині іграшок тримає її в полоні мимовільної уваги і «летючих», нестійких інтересів.

Вибрати дитині іграшку — справа нелегка. І коли батьки сушать собі голову над тим, яку ж вибрати, це зрозуміло. Адже іграшка повинна не тільки задовольняти художні смаки чи приваблювати. Треба, щоб дитина вміла користуватись нею, могла включити її у свою діяльність. Ніхто не купує трирічній дитині машину, якої вона не заведе (а хто купує, той сам грається нею, а не діти), чи конструктора, з якого нічого не складе, так само як семирічній брязкальце чи пірамідку. При виборі іграшок ми враховуємо вік дитини, а в зв'язку з цим її вміння та інтереси. Враховуємо й те, до чого ди-

тина більше схильна. Все це непогано. Добре також, коли у дитини є різні іграшки: щоб і в дитячий садок погратися, і будівництвом зайнятися і побутовими справами.

Але іграшка тільки тоді приносить найбільшу користь, коли з'являється при потребі дитини саме в ній. Що це означає? Придивляючись до дитячих ігор, неважко помітити, в чому вони полягають, на що скеровується думка, увага дитини, а, отже, й які іграшки для цього їй потрібні. Коли вона грається в «доньку-матір», звичайно, їй потрібні ляльки, коли починає щось будувати — саме тепер до речі будівельний матеріал. Потреба в цих іграшках диктується діяльністю дитини. І можна бути певним, що такі іграшки не лежатимуть без діла. А от коли іграшку купують тільки на догоду дитячим «я хочу», «купи мені ось цю», тобто без врахування потреб, інтересів, схильностей дитини, важко сказати, яка і кому від неї буде користь.

Іграшки, як вже говорилося, самі наштовхують дітей на щось нове, підказують їм, чим зайнятися. Та при всьому цьому більша чи менша кількість іграшок ще не вирішує справу. Буває, що іграшок багато, проте дитина й нудьгує більше. Вона не знає, якою їй гратись: і та приваблює, і та, а по-справжньому ніяка. Нові іграшки так часто з'являлись у неї, що вона не встигала зживатись з жодною.

Іграшок у дитини повинно бути не стільки, скільки вона хоче, не безліч, а стільки, щоб вона могла задовольняти ними потреби своєї ігрової діяльності. Якщо вона тягне для ігор різні домашні речі, значить, у неї не вистачає якихось іграшок (яких саме — видно з того, що дитина хоче робити, для чого пристосовує названі речі). Якщо іграшки лежать купою без вжитку, вони зайві, дитина не має в них потреби.

Але як тут додержати міри? Адже інтереси у дітей настільки мінливі й невизначені, що говорити про якісь постійні їх заняття не доводиться. Сьогодні дитина зайнята

одним, завтра іншим. Це не її примха: маленькі діти ще не можуть на протязі тривалого часу займатись чимось одним, часта зміна діяльності — їх вікова особливість.

Проте, з другого боку, коли навіть дитина займається і тим, і другим, і третім, все ж чимось займається частіше, до чогось повертається знову й знову. Тому в неї є іграшки, з якими вона майже не розстається, аж поки не доросте до школи. Необхідність таких іграшок визначити неважко, батьки бачать її, так би мовити, на власні очі.

Потреба в інших іграшках диктується менш стійкими, скороминучими інтересами. Мабуть, немає нічого поганого, якщо й ця потреба задовольняється. Не може ж дитина жити чимось одним. Але інтерес проходить, іграшка, яка служила йому, дитину вже не цікавить, і так їх може зібратися чимало. В такому разі рекомендується забирати у дітей непотрібні іграшки, ховати їх. Згодом у дитини може знову з'явитись інтерес, що спричинився до купівлі іграшки, яка не любила. Тоді їй можна знову дати цю іграшку, а не купувати якусь нову. Цей спосіб має для дитини і певний психологічний ефект: іграшка, яку дитина довго не бачила, сприймається нею як нова, або ж дитина впізнає її як свою добру знайому і по-справжньому починає з нею «дружити».

За браком місця ми не могли спинитись на інших важливих питаннях, що стосуються дитячої іграшки. Це, зокрема, питання про виховне значення іграшок. Скажемо коротко: іграшка повинна виховувати. Виховувати тим, що вона зображує, який простір відкриває розумові, почуттям, волі дитини до дії. Та не менше виховне значення має і ставлення дитини до іграшок. Якщо вона підтримує порядок у куточку для іграшок, береже їх і разом з тим дозволяє погратися іншим, — ці якості залишаться у неї й тоді, коли вона виросте з «іграшкового» віку, вступить у нові стосунки з життям. І треба, щоб батьки, всі, хто має вести дітей у світ іграшок, це добре пам'ятали.